

ਪੀਪਲਜ਼ ਫੋਰਮ, ਬਰਗਾੜੀ, ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ

ਵਿਚਾਰਸਾਰ

ਅੰਕ : 3

ਸੰਪਾਦਕ : ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਬਰਗਾੜੀ

ਮੇਰਾ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ , ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬਣਾਉਣਾ ਲੋਚਦੀ ਹਾਂ ।

-ਨੈਤਲੀ ਏਂਜੀਅਰ (ਅਮਰੀਕੀ ਵਿਗਿਆਨ ਪੱਤਰਕਾਰ)

ਤਤਕਰਾ:

1. ਗੈਤਮ, ਆਨੰਦ ਅਤੇ...

- ਸਵਰਾਜਬੀਰ

2. ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ

- ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀਪ (ਡਾ.)

3. ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ

- ਜਗਵਿੰਦਰ ਜੋਧਾ

ਗੰਤਮ, ਆਨੰਦ ਅਤੇ...

■ ਸਵਰਾਜਬੀਰ

ਗੰਤਮ ਬੁੱਧ ਤੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਵਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਚਚੇਰੇ ਭਰਾ ਸਨ। ਕੋਈ ਰਵਾਇਤ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਧਾਰਥ (ਗੰਤਮ ਬੁੱਧ) ਤੇ ਆਨੰਦ ਇਕੋ ਦਿਨ ਜਨਮੇ ਸਨ ਤੇ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦੀ ਏ ਕਿ ਆਨੰਦ ਗੰਤਮ ਤੋਂ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਜਦ ਸਿਧਾਰਥ ਗੰਤਮ ਬੁੱਧ ਬਣ ਕੇ ਕਪਿਲ ਵਸਤੂ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਆਨੰਦ ਵੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਬਣ ਗਿਆ। ਵੀਹ ਸਾਲ ਬੁੱਧ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਨੰਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ, ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਤੇ ਮੁੱਖ ਚੇਲਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰ ਵਜੋਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਨੰਦ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਹੀ ਮਹਾਤਮਾ

ਬੁੱਧ ਨੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭਿਕਸੂ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਬੋਧੀ
ਸੰਘ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ।
ਬੁੱਧ ਦੀ ਮੌਤ ਵੇਲੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ
ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ
ਰਾਜਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਹੋਈ ਪਹਿਲੀ ਬੋਧੀ ਮਹਾਂ-ਗੋਸ਼ਟ
ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮਹਾਂ-
ਗੋਸ਼ਟ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ
ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮਹਾਂ-ਗੋਸ਼ਟ
ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਏਸੇ ਮਹਾਂ-ਗੋਸ਼ਟ ਵਿਚ ਉਸ
ਦਾ ਇਸ ਲਈ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ
ਕਾਰਨ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ
ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਆਨੰਦ ਨੇ ਕਈ ਬੋਧੀ
ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖੇ ਤੇ ਉਹ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ
ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਬੁੱਧ
ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਦੂਸਰੀ ਤੇ ਤੀਸਰੀ ਮਹਾਂ-ਗੋਸ਼ਟ ਵਿਚ
ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।

ਕੁਰਲੈਤਨ ਹੈਦਰ ਆਪਣਾ ਨਾਵਲ ‘ਆਗ ਕਾ ਦਰਿਆ’ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦੇ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਸੈਂ ਕੁ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਿਰਦਾਰ ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼੍ਰਾਸਵਤੀ ਗੁਰੂਕੁਲ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਗੌਤਮ ਨੀਲਾਂਬਰ ਨਾਵਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਫ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਬੋਧੀ ਹਰਿਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਹਰਿਸ਼ੰਕਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਔਰਤਾਂ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਬੁੱਧ ਮਹਾਂ-ਗੋਸ਼ਟ ਵਿਚ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆਨੰਦ ਦੁਆਰਾ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਬੋਧੀ ਸੰਘ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਗੌਤਮ ਨੀਲਾਂਬਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਵੇਖੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਕੀ ਬੀਤੀ ਸੀ।’ ’ ਸਨਾਤਨੀਆਂ ਨੇ ਗੌਤਮ ਬੁੱਧ, ਆਨੰਦ ਤੇ ਹੋਰ ਬੋਧੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮੋਰਚਾ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਮੋਰਚਾ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸਨਾਤਨੀ ਜੇਤੂ ਹੋਏ।

ਗੈਤਮ ਤੇ ਆਨੰਦ ਦੇ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਨੂੰ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੋਂ
ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਗੈਤਮ ਤੇ ਆਨੰਦ... ਇਹ ਨਾਂ ਕਿੰਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਹਨ।
ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਪੁਰਾਣੇ।

ਅੱਜ ਇਹ ਨਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਜ਼ਰ
ਹਨ। ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ ਗੈਤਮ ਨਵਲੱਖਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਆਨੰਦ ਤੈਲਤੁੰਬੜੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
'ਗੈਤਮ' ਤੇ 'ਆਨੰਦ' ਦੇ ਨਾਂ ਫਿਰ ਇਕੱਠੇ ਲਏ ਜਾ
ਰਹੇ ਹਨ; ਇਕ ਖਾਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ। ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ
ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਖਾਸ ਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸ ਖਾਸ
ਧਿਰ ਵੱਲ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਫ਼ਾਕ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ
ਦੇ ਗੈਤਮ (ਨਵਲੱਖਾ) ਤੇ ਆਨੰਦ (ਤੈਲਤੁੰਬੜੇ) ਵੀ
ਦਲਿਤਾਂ ਤੇ ਦੱਬੇ ਕੁਚਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਪੈੜਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਹੋਏ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ,

ਜਿਹੜੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਗੌਤਮ (ਬੁੱਧ) ਤੇ
ਆਨੰਦ ਨੇ ਪਾਈਆਂ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ,
ਜਾਤੀਵਾਦ ਤੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ।
ਜਾਤੀਵਾਦ ਸਮਾਜ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਸ ਨੇ
ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਕਸ਼ੱਤਰੀਯ ਤੇ ਵੈਸ਼ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
ਖਾਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਦੋਂਕਿ ਸ਼ੂਦਰ ਗਰਦਾਨੇ ਗਏ
ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਮਹਿਰੂਮ
ਕੀਤਾ। ਜਾਤੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਏਨੇ ਪ੍ਰਚੰਡ
ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸੋਚ ਸਾਡੀ
ਸਮਾਜਿਕ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਤੇ ਅਮਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਈ
ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਕੋਈ ਦੈਵੀ ਸੱਚ ਜਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਅਮਲ ਹੋਵੇ।

1818 ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਕੋਰੇਗਾਓਂ ਦੇ
ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ਵਾ ਬਾਜੀਰਾਓ ਦੂਸਰੇ ਅਤੇ ਈਸਟ
ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਦਰਮਿਆਨ ਲੜਾਈ ਹੋਈ। ਕੰਪਨੀ

ਦੀ ਫ਼ੌਜ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਹਾਰ ਜਾਤੀ ਦੇ ਦਲਿਤ ਫ਼ੌਜੀ
ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਨੇ ਪੇਸ਼ਵਾ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਹਰਾ ਦਿੱਤਾ।
ਨਜ਼ਦੀਕ ਭੀਮਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਹਿਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ
ਭੀਮਾ ਕੋਰੇਗਾਓਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਅਤੇ ਦਲਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ
ਮਹਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਰਾਜੇ 'ਤੇ ਜਿੱਤ ਦਾ
ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਦਕਰ ਨੇ
ਇਕ ਜਨਵਰੀ 1927 ਨੂੰ ਇਸ ਥਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ
ਕੀਤੀ। ਦਲਿਤ ਸਮਾਜ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਇਕ
ਜਨਵਰੀ ਦਾ ਦਿਨ ਦਮਨ ਵਿਰੋਧੀ ਦਿਵਸ ਵਜੋਂ
ਮਨਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। 31 ਦਸੰਬਰ 2017 ਨੂੰ ਐਲਗਰ
ਪਰੀਸ਼ਦ, ਜਿਹਦੇ ਵਿਚ 250 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਸਥਾਵਾਂ
ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਨੇ ਇਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵੱਡਾ ਇਕੱਠ ਕੀਤਾ।
ਇਸ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕੁਨ, ਕਲਾਕਾਰ, ਗਾਇਕ,
ਸੰਗੀਤਕਾਰ, ਰੰਗਕਰਮੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ
ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਇਕ ਜਨਵਰੀ 2018 ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਹਿੰਸਾ
ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਆਦਮੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ

ਤਿੰਨ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋਏ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਗੈਡਲਿੰਗ, ਰੋਨਾ ਵਿਲਸਨ, ਮਹੇਸ਼ ਰਾਉਤ, ਸੁਧੀਰ ਨਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸੋਮਾ ਸੇਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਇਕ ਮਾਓਵਾਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਗੈਡਲਿੰਗ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਲੜਨ ਵਾਲਾ ਵਕੀਲ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਧੀਰ ਨਵਾਲੇ ਇਕ ਕਵੀ। ਮਹੇਸ਼ ਰਾਉਤ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕੁਨ ਹੈ ਅਤੇ ਰੋਨਾ ਵਿਲਸਨ ਜਮਹੂਰੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ। ਸੋਮਾ ਸੇਨ ਨਾਗਪੁਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜਦੀ ਹੈ।

ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਤੈਲਤੁੰਬੜੇ ਅਤੇ ਗੌਤਮ ਨਵਲੱਖਾ, ਅਰੁਨ ਫਰੇਰਾ, ਵਰਨੇਨ ਗੋਸਾਲਵੇਜ਼, ਵਰਵਰਾ ਰਾਓ

ਅਤੇ ਸੁਧਾ ਭਾਰਦਵਾਜ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਪੁਲੀਸ ਨੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।
ਗੌਤਮ ਨਵਲੱਖਾ ਅਤੇ ਆਨੰਦ ਤੈਲਤੁੰਬੜੇ ਦੀ
ਪਟੀਸ਼ਨ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਸੀ। ਹੁਣ ਸੁਪਰੀਮ
ਕੋਰਟ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼
ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ
ਆਨੰਦ ਤੈਲਤੁੰਬੜੇ ਅਤੇ ਗੌਤਮ ਨਵਲੱਖਾ ਨੇ
ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਵਰਵਰਾ ਰਾਓ ਤੇਲਗੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕਵੀ ਹੈ ਜੋ ਕਈ
ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਨਾਬਰੀ ਦਾ ਸੁਰ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰਿਆ ਹੈ।
ਮਸ਼ਹੂਰ ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਭਾਰਦਵਾਜ ਦੀ
ਧੀ ਸੁਧਾ ਭਾਰਦਵਾਜ ਹਿਸਾਬਦਾਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ
ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ
ਕਾਰਕੁਨ ਹੈ। ਵਰਨੇਨ ਗੋਂਸਾਲਵੇਜ਼ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ

ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਧਿਆਪਕ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਅਰੁਨ
ਫਰੇਰਾ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ
ਗਿਆ ਪਰ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ
ਹੋਇਆ। ਗੈਤਮ ਨਵਲੱਖਾ ਵੀ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖੀ
ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਰਿਹਾ।

ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਯਵਤ ਮੱਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ
ਆਨੰਦ ਤੈਲਤੁੰਬੜੇ ਨੇ 1982 ਵਿਚ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਦੇ
ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਤੋਂ
ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ
ਵਿਚ ਮੁੰਬਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਡਾਕਟਰੇਟ। ਉਸ ਨੇ
ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਦਾਰੇ ਭਾਰਤ ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਵਿਚ
ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਤਕਨੀਕ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਪੈਦਾ
ਕਰਕੇ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਇਸ
ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤਕ ਇੰਡੀਅਨ
ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ (ਆਈਆਈਟੀ)
ਖੜਗਪੁਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਗੋਆ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿਚ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਦਕਰ ਦੀ ਪੋਤਰੀ ਰਮਾ ਬਾਈ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਉਸ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਾਤੀਵਾਦ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਬਾਰੇ 30 ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ।

ਆਤਮ-ਸਮਰਪਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਨੰਦ ਤੈਲਤੁੰਬੜੇ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਇਕ ਖ਼ਤ ਲਿਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮਸੇਵਕ ਸੰਘ ਦੇ ਗੱਠਜੋੜ ਦੁਆਰਾ ਪਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸ਼ੌਰ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਜਾਏਗਾ...

2019 ਵਿਚ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਫ਼ੋਨ ਉੱਤੇ ਜਾਸੂਸੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸਰਾਇਲੀ ਸਾਫ਼ਟਵੇਅਰ ਪੈਗਾਸਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੀਡੀਆ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਇਆ ਪਰ ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਮਾਮਲਾ ਜਲਦੀ

ਹੀ ਦਬਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ... ਮੈਂ ਕਦੀ ਵੀ ਕਿਸੇ
ਹਿੰਸਾਤਮਕ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ
ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ
ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ
ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।’ ’

ਲੈਫਟਨੈਂਟ ਬੁੱਕਸ ਦੇ ਵਿਜੈ ਪ੍ਰਸਾਦ ਅਤੇ ਸੁਧਨਵਾ
ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ ਨੇ ਤੈਲਤੁੰਬੜੇ ਨੂੰ ਇਕ ਚਿੱਠੀ-ਨੁਮਾ ਲੇਖ
ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ: “ਤੈਨੂੰ ਏਸ ਕਰਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜਿਆ ਜਾ
ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਉਸ ਜਵਾਰਭਾਟੇ
ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੈਂ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ
ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਏ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼
ਉਠਾਈ। ਤੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ‘ਦਲਿਤਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਤਵੀ
ਧਾੜਵੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੇਸ਼ਵਾ ਵਰਗੇ
ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨਾ ਪਏਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ
ਬੀਤੇ ਵਿਚ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਝਾਕਣ ਦੀ
ਬਜਾਏ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਹਕੀਕਤ ਦਾ

ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।...’ ਪਿਆਰੇ
ਆਨੰਦ, ਤੂੰ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਮਾਹਿਰ ਹੈ।
ਤੂੰ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਥੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ
ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਕਾਰਨ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਰਸ਼ਾਂ
ਕਾਰਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ
ਹਨ।’ ’

ਇਸ ਲੇਖ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਦਕਰ ਦੇ
ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਡੈਪਰੈਸਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ
1942 ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ
ਵਿਚ ਅੰਬੇਦਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰੀ
ਸਲਾਹ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ ਇਹ ਹਨ ਪੜ੍ਹੋ, ਅੰਦੋਲਨ
ਕਰੋ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦ ਹੋਵੋ; ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰੋ। ਜਦੋਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ
ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ
ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹਾਰ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ...
ਸਾਡੀ ਲੜਾਈ ਧਨ-ਦੌਲਤ ਜਾਂ ਤਾਕਤ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ,

ਇਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ
ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਵਾਸਤੇ ਲੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।’ ’

ਅੰਬੇਦਕਰ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੇ
ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ
ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਦਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ
ਜਾਤੀਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੱਧਕਾਲੀਨ
ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਭਗਤ ਕਬੀਰ, ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ, ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਦੇਵ, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ
ਹੋਰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਜਾਤੀਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ
ਕਰਦਿਆਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼
ਕੀਤੀ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਜਯੋਤਿਬਾ ਫੂਲੇ,
ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਦਕਰ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਇਸ
ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ
ਦਿੱਤੀ। ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਦਕਰ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ
ਤਿਆਗ ਕੇ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਅਪਣਾਇਆ। ਇਹ ਵੀ
ਇਤਫ਼ਾਕ ਹੈ ਕਿ ਆਨੰਦ ਤੇ ਗੌਤਮ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ

ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਦਕਰ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਹਾੜੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ
ਹੋਈ।

ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਧਿਰਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਦਲਿਤ ਅਤੇ ਦਮਿਤ ਲੋਕਾਂ
ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਹੁੰਦੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਅਜਿਹੇ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ
ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਵੋਟਾਂ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਫ਼ਿਰਕੂ
ਨਫ਼ਰਤ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਮਜ਼ਬੂਤ
ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼
ਉਠਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਮਾਹਿਰ
ਹਨ। ਗ਼ੈਰੀ ਲੰਕੇਸ਼, ਪਨਸਾਰੇ, ਦਾਭੋਲਕਰ ਅਤੇ ਹੋਰ
ਕਈ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕੁਨਾਂ, ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ
ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ
ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਡੱਕਿਆ ਗਿਆ। ਕਰੋਨਾਵਾਇਰਸ ਦੀ
ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ ਦੇ ਇਹ
ਯਤਨ ਮੱਠੇ ਨਹੀਂ ਪਏ। ਜਦ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼

ਕਰੋਨਾਵਾਇਰਸ ਦੀ ਮਹਾਮਾਰੀ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਮੀਆ ਮਿਲੀਆ
ਇਸਲਾਮੀਆ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਜੁਆਇੰਟ
ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ
ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਛਪਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ
ਵਿਚ ਤਾਂ ਆਨੰਦ ਤੈਲਤੁੰਬੜੇ ਅਤੇ ਗੌਤਮ ਨਵਲੱਖਾ
ਦੀਆਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਇਆ ਹੈ
ਪਰ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ
ਜ਼ਿਕਰ ਨਾਮਾਤਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਦਾ
ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ
ਪੜ੍ਹਦੇ ਇਕ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ
ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਧਿਰ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ
ਵਿਚਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਇਕਸੁਰਤਾ
ਕਾਰਨ ਆਨੰਦ ਤੇ ਗੌਤਮ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਬਾਰੇ
ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਉਠਾਈ ਗਈ। ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਗੌਤਮ ਹੀ

ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ
ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ।

ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਗੌਤਮ ਬੁੱਧ ਅਤੇ
ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ-ਚੇਲੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ
ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੇਲਿਆਂ ਦੇ ਗੌਤਮ (ਨਵਲੱਖਾ)
ਤੇ ਆਨੰਦ (ਤੈਲਤੁੰਬੜੇ) ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ
ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਮਾਜਿਕ
ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਹੈ।

੦੦੦੦੦੦੦

98560 02003

ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ-1

(ਹਰ ਸ਼ਖਸ ਇਮਤਿਹਾਂ ਮੇ ਹੈ..)

--ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀਪ (ਡਾ.)

"ਜੇ ਬਹੁਮੰਜਿਲਾ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਮੰਜਿਲ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬੇਸਮੈਂਟ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸੈਂਡਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ।" ਉਪਰਲੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੋ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਵਕਤ ਮੂਕ ਦਰਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਰਹਿ ਸਕਦੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ, ਨਹੀਂ ਜਲਦੀ ਅੱਗ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਏਗੀ। ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਖੈਫ਼ਜ਼ਦਾ ਹੋਏ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ, ਇਹ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਕਰੋਨਾ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਅੱਜ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਢੁੱਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਖੈਫ਼ਜ਼ਦਾ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖੁੱਸਣ ਦਾ ਡਰ ਇਸ

ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ : ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਦਾ ਜਰੀਆ ਖੁੱਸਣ ਦਾ ਡਰ। ਅਜਿਹੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਜਨਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸਰਕਸ ਵਿਚਲੇ ਉਸ ਖੂਹ ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਵੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲਾ ਹਰ ਬੰਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਜੂਝਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਅਸਤਿਤਵ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਯੋਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਅੱਜ ਆਪਾਂ ਤੀਸਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਡਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਹ ਤੀਸਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਡਰ ਕੁਝ ਤਾਕਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥਾਂ ਹਿੱਤ ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਕਤਾਂ ਬਹੁਤ ਗਿਣੇ-ਮਿੱਥੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਨੋਵਗਿਆਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਧਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਕਰੋਨਾ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਵੀ ਇੰਝ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ

ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਹ ਹੈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ
ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਕਰੋਨਾ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਮੌਤ ਦੇ
ਇਕ ਖਾਸ ਨੁਕਤੇ ਤੇ ਫੋਕਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੰਝ
ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਰੋਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ
ਸਾਰੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਮੁੱਕ ਗਈਆਂ ਹੋਣ। ਮੌਤ ਦਾ ਅੰਕੜਾ
ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਦੇ ਸਕੋਰ ਵਾਂਗ ਅੱਪਡੇਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ
ਵਿਹਲੇ ਨੇ, ਉਹ ਵਟਸ ਐਪ, ਫੇਸਬੁੱਕ ਤੇ ਨਿਊਜ਼
ਚੈਨਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਟਵੰਟੀ ਟਵੰਟੀ ਮੈਚ ਲਾਈਵ ਦੇਖ
ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿਤੇ ਥੋੜੇ-ਬਹੁਤ ਬਿਜ਼ੀ ਹਨ,
ਉਹ ਥੋੜੇ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਦੇ ਸਕੋਰ ਵਾਂਗ
ਅਪਡੇਟਸ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਅੰਦਰੋਂ
ਅੰਦਰੀ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਹਾਈਜ਼ੈਕ ਕਰਦਾ
ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਵੇਂ ਰੀਐਕਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ
ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰੀਐਕਸ਼ਨ ਉਹ ਤਾਕਤਾਂ
ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੰਝ ਹੀ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ
ਹੈ। ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਸਮਾਰਾਜੀ ਸੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ
ਖਰੀਦਿਆ ਮੀਡੀਆ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਪਨੋਟਾਈਜ਼

ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ।

ਆਓ ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਵਰਤਮਾਨ ਕਰੋਨਾ ਸੰਕਟ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਗ਼ੈਰਕੁਦਰਤੀ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਿਛੇਕੜ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤੀ ਬਣਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਕਿਨਾਰ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮੁਨਾਫੇ ਦਾ ਸ਼ਾਤਿਰਾਨਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਭਾਰੂ ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਮਤਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗਾਂ, ਹਥਿਆਰਾਂ ਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿਚ ਵਾਧੇ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ, ਉਸ ਨਾਲ 'ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸਥਾਨਕਤਾ' ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਹੋਇਆ।

'ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸਥਾਨਕਤਾ' ਕੀ ਹੈ? ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਧਰਾਤਲਾਂ ਤੇ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਧਰਾਤਲ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਧਰਾਤਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਾਸਾਰਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਰੂਪ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਛਿਪਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਚੰਦ, ਤਾਰੇ, ਰੁੱਤਾਂ-ਥਿਤਾਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਪਾਸਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਥਾਨਕਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿੱਲਖਣਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜੋਨਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਦਿਸਦਾ ਸਭ ਨੂੰ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਤਿੱਖਾ ਤੇ ਚੁਸਤ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਬਹੁਤ ਮੱਠਾ ਤੇ ਸੁਸਤ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਦਿਖਦਾ

ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਗ ਅੱਲਗ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਦਿਖਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ
ਵਰਤਾਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਥਾਨਕ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਕਰੋੜਾਂ ਅਰਬਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ
ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ
ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਰੂਪ ਹੈ। ਪਰ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ
ਹਰ ਨਸਲ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣਾ ਦਾ ਆਪਣਾ
ਇਕ ਸਥਾਨਕ ਦਾਇਰਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣਾ ਵਿਲੱਖਣ ਜੀਨ
ਸਟਰਚਕਰ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਜੀਨ ਸਟਰਚਕਰ ਉੱਥੇ ਤੱਕ
ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਹ ਨਸਲ
ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਉੱਲੂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ,
ਪਰ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਸਲਾਂ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉੱਨੀ ਕੁ
ਦੂਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਨੇ
ਗ਼ੈਰਕੁਦਰਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਪਾਰਕ ਮਕਸਦਾਂ
ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜੀਨ ਸਟਰਚਕਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ
ਆਪਸ ਵਿਚ ਰਲਗਡ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ
ਗਲੋਬਲੀਕਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਧੂਹ ਕੇ

ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੇ
ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਪਰ ਕਹਾਉਣ ਦੀ
ਲਲਕ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਨਿਚੋੜ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਣ
ਵਾਲਾ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵੀ ਸੀ। ਵਪਾਰਕ ਹਿੱਤਾਂ
ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਇਹ ਅਸਧਾਰਨ ਵੇਰੜਾਪਣ
ਬਹੁਤ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਸਾਬਿਤ ਹੋਇਆ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ ਜੀਵਾਂ ਜੰਤੂਆਂ ਦੀ
ਨਸਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਗਾੜ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਪੇੜ-ਪੌਦਿਆਂ ਤੇ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕੀਤਾ
ਗਿਆ। ਪੈਦਾਵਰਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਚੀਜ਼
ਦੇ ਜੀਨਜ਼ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ
ਦਿਤੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੁਦਰਤ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਜੀਨ ਨੂੰ
ਦਿੱਤੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਆਮਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਪਾਰਕ
ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਮਨਮਰਜੀ ਨਾਲ ਬਦਲਕੇ ਉਸ
ਵਿਚ ਜੀਨ-ਵਿਗਾੜ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ। ਬੀਟੀ ਕਾਟਨ ਇਸ
ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ। ਬੀਜ ਤੋਂ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ

ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਕੇ ਜੀਨ-
ਵਿਗਾੜ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਨਵਾਂ ਬੀਜ ਪੈਦਾ
ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਰ ਵਾਰ ਨਵਾਂ ਬੀਜ ਹੀ ਖਰੀਦਿਆ
ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ
ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਸੈਂਕੜੇ ਗੁਣਾ ਵੱਧ
ਗਿਆ। ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਹ ਬਹੁਤ
ਵੱਡਾ ਖਿਲਵਾੜ ਸੀ।

ਇਹੀ ਕੁਝ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ
ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨੀਸ਼ ਅਜ਼ਾਦ (ਇਕ ਚਿੰਤਕ) ਹੋਰਾਂ
ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ
ਮੁਰਗੀਆਂ, ਸੂਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਸਲਾਂ
ਦੀਆਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੀਆਂ ਗੁੱਠਾਂ ਵਿਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ
ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗਲੇਬਲੀਕਰਨ ਵੀ
ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਤਰੀਕੇ
ਨਾਲ ਜੈਨੇਟਿਕ ਵਿਗਾੜ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰਾਹ ਖੋਲੇ। ਇਹ ਨਵੇਂ
ਰਾਹ ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਰੱਜਵੇਂ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦੇ ਰਾਹ ਤਾਂ ਬਣੇ

ਪਰ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਅਨੇਕ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਵਾਇਰਸਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਤੋਂ ਨਵੀਆਂ ਮਹਾਂਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵੀ ਬਣੇ। ਰੋਚਕ ਤੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਂਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਵੀ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਂਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦਾ ਪਾਸਾਰ ਵੀ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਉਦਾਹਰਨ ਨਾਲ ਗੱਲ ਸਮਝੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ : ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹਰੀ ਕਰਾਂਤੀ ਕੈਂਸਰ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣੀ ਤੇ ਕੈਂਸਰ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਕੈਂਸਰ ਇੰਡਸਟਰੀ (ਦਵਾਈਆਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਨਵੇਂ ਮੁਨਾਫ਼ਿਆਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨਵੇਂ ਵਾਇਰਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਹਾਂਮਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਉਪਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ

ਮਹਾਂਮਾਰੀਆਂ ਸਾਮਰਾਜੀ ਮੁਲਕਾਂ ਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ
ਸੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਗ਼ੈਰਕੁਦਰਤੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤੀ
ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਬਰਬਾਦ ਕਰਕੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ
ਮੁਨਾਫਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਜੈਵਿਕ ਵਿਗਾੜਾਂ
ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁੜ ਮੁਨਾਫੇ ਦੀ ਇਕ
ਨਵੀਂ ਮੰਡੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਿੱਛਲੇ
ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਲੇ ਚੀਨ ਨੇ ਹੀ ਅਰਬਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
ਵਿਚ ਮਾਸਕਾਂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ
ਇਲਾਵਾ ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ, ਪੀ ਪੀ ਈ ਕਿੱਟਾਂ, ਸੈਨੇਟਾਈਜ਼ਰ
ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੇ ਵਪਾਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ
ਸਪੇਸ ਬਣਾ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਅਜੇ ਸਭ ਤੋਂ
ਮਹਤਵਪੂਰਨ ਉਤਪਾਦ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਆਉਣਾ
ਬਾਕੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਮਰਾਜੀ
ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਦੌੜ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਉਤਪਾਦ ਹੈ :
ਵੈਕਸੀਨ।

ਹੁਣ ਇਸ ਸਾਰੇ ਅਲਜਬਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝੀਏ। ਵਪਾਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ -ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪਰੋਡਕਟ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਣਾ। ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਇਹ ਵਪਾਰੀ ਲੋਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿਚ ਜੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਰਦਾਸਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਦੁਆਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ..ਰੋਜ਼ ਟੀਵੀ ਦੀਆਂ ਸਕਰੀਨਾਂ ਤੇ 24 ਘੰਟੇ ਮੈਂਤ ਦਾ ਅੰਕੜਾ ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਦੇ ਸਕੋਰ ਜਿਉਂ ਅੱਪਡੇਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮੈਂਤ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗ੍ਰਾਫਿਕਸ ਰਾਹੀਂ ਇੰਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਠੇਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਕੁਝ ਸੋਚ ਹੀ ਨਾ ਸਕਣ। ਲਾਕ ਡਾਉਨ ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਖੋਹ ਲਏ ਹਨ ਤੇ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਕਰੋਨਾ, ਮੈਂਤ, ਦਹਿਸ਼ਤ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਉਪਰ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਨੂੰ ਫਰੀਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰਗਰਮੀ ਨੂੰ ਕਰੋਨਾ ਰਾਹੀਂ ਹੋ ਰਾਹੀਂ ਮੌਤ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਫੋਕਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਆਮ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਮੌਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ? 2020 ਦੇ ਪਹਿਲੇ 100 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਅੰਕੜਾ ਦੇਖੋ :

ਇਹਨਾਂ ਸੌ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਰੋਨਾ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਲੱਗਭਗ ਡੇਢ ਲੱਖ ਮੌਤ ਹੋਈ। ਇਹ ਅੰਕੜਾ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਰੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਅੰਕੜਾ ਆਪਾਂ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, WHO ਦੀ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਉਹ ਸਾਂਝਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ;

- ਇਹਨਾਂ 100 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ 49 ਲੱਖ ਮੌਤਾਂ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

- ਇਹਨਾਂ 100 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸੱਭ ਲੱਖ ਮੌਤਾਂ ਮਲੇਰੀਏ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

- ਇਹਨਾਂ 100 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਅੱਠ ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੈਤਾਂ ਅਲਕੋਹਲ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

- ਇਹਨਾਂ 100 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਮੈਤਾਂ ਐਚ ਆਈ ਵੀ ਏਡਜ਼ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

- ਇਹਨਾਂ 100 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਵਾ ਦੋ ਲੱਖ ਮੈਤਾਂ ਸੁਸਾਈਡ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

- ਇਹਨਾਂ 100 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਢਾਈ ਲੱਖ ਮੈਤਾਂ ਭੁੱਖਮਰੀ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

- ਇਹਨਾਂ 100 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਵਾ ਲੱਖ ਮੈਤਾਂ ਤਮਾਕੂ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਹੁਣ ਸੋਚੋ ਕੀ ਇਹਨਾਂ 20 ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਇਹਨਾਂ ਮੈਤਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਦਾ ਸਕੋਰ ਵਾਂਗ ਅਪਡੇਸ਼ਨ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇੱਕਲੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੁਣ ਵੀ ਕਰੋਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ 25 ਹਜ਼ਾਰ ਲੋਕ ਰੋਜ਼

ਮਰਦੇ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਕਰੋਨਾ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਮੌਤਾਂ 723 ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਮ ਮੌਤਾਂ ਰੋਜ਼ 600 ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਰੋਨਾ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ 16 ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਮਾਜ਼ਰਾ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿਸ ਰਿਹਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਕਾਊ ਮੀਡੀਆ ਨੇ 24 ਘੰਟੇ 'ਕਰੋਨਾ ਕਰੋਨਾ' ਕਰਕੇ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਐਨਕ ਹੀ ਕਰੋਨਾ ਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਉਣ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਹਰਾ ਹੀ ਹਰਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਦੇਸਤੋ ! ਉਹ ਮਦਾਰੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿਪਨੋਟਾਈਜ਼ ਕਰਕੇ ਸਿਰਫ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਦੇਖਣ ਤਕ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜੋ ਉਹ ਦੇਖਣ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਵਾਲੇ ਮਦਾਰੀ ਬਿਲਕੁਲ ਕਾਮਯਾਬ ਹਨ। ਬਸ ਸਮਾਂ ਬਦਲਿਆ ਹੈ, ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਬਦਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਪਾਰ ਉਹੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਦਾ ਟੈਰਰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਣੂ ਪ੍ਰੀਖਣ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਗਵਾਂਢੀ ਮੁਲਕਾਂ ਨਾਲ ਭੇੜ ਪੁਆ ਕੇ ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼,

ਤੇਪਾਂ, ਬੇੜੇ, ਐਟਮ, ਮਿਸਾਈਲਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰ
ਬੇਚੇ ਗਏ ਸਨ, ਹੁਣ ਕਰੋਨਾ ਦਾ ਟੈਰਰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ
ਮਾਸਕ, ਪੀ ਪੀ ਈ ਕਿੱਟਾਂ, ਟੈਸਟਿੰਗ ਕਿੱਟਾਂ,
ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਬੇਚੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਅਜੇ ਵੱਡਾ ਕਾਰੋਬਾਰ
ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਵਪਾਰ ਲਈ ਹਾਲਤ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਜ਼ਗਾਰ ਹਨ। ਮਦਾਰੀ ਡੰਡ ਬੈਠਕਾਂ ਕੱਢ
ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਹੜੇ ਮਦਾਰੀ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਦਾਅ ਲਗਣਾ ਹੈ.
ਇਹ ਤਾਂ ਵਕਤ ਦੱਸੇਗਾ, ਪਰ ਲੱਗੇਗਾ ਸਭ ਦਾ ਹੀ-
ਕਿਸੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੱਧ। ਜੇਕਰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਦੋ
ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਤੇਰੀ
ਕੋਰੋਨਾ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਵੈਕਸੀਨੇਸ਼ਨ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੈ
'ਚੋਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਪੰਜ ਬੰਦੇ ਤਿਆਰ ਹੋਣੇ ਸੀ। ਤੇ ਜੇ
ਇਹੀ ਅੱਜ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਕੋਰੋਨਾ
ਸੈ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ 100 'ਚੋਂ 95 ਬੰਦੇ
ਵੈਕਸੀਨੇਸ਼ਨ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।
ਇਹੀ ਹੈ ਵਪਾਰ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ

ਵੱਡੇ-ਛੋਟੇ ਸਾਰੇ ਮਦਾਰੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੇ
ਹਨ।

ਹੁਣ 'ਵੈਕਸੀਨ ਗੇਮ' ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਟਰੇਲਰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ
ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ..ਵੱਖ ਵੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ
ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਸਿਆਸਤ ਤੇ ਵਪਾਰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ
ਕੰਧਾੜੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ,
ਗਾਹਕ ਵੀ ਪੱਬਾਂ ਭਾਰ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਟਵੰਟੀ-
ਟਵੰਟੀ ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਵਾਂਗ ਚੈਂਕੇ-ਛੱਕੇ ਲੱਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣੇ ਹਨ
ਤੇ ਸਾਰਾ ਡਾਕਾ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਜ਼ੇਬਾਂ ਤੇ ਵੱਜਣਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ
ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕਗਾਰ ਤੇ ਸੀ,
ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਅਰਬ
ਅਬਾਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਲੰਮਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸੀ,
ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਕਨਾਮਿਕ
ਜੇਨਾਂ ਤੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ

ਮੁਨਾਫੇ ਦੇ ਸੰਦ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸੀ, ਹੁਣ ਫੇਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ।

ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ...ਖਰੀਦਿਆ ਹੋਇਆ ਮੀਡੀਆ ਬਹੁਤ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਹੁਣ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰਾਂ ਵਿਚ ਅਰਬਾਂ-ਖਰਬਾਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਸੰਕਟਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹੀ ਮੀਡੀਆ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਸਮੇਤ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਅਰਬ ਡਾਲਰ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਸਿਰਫ ਸੌ ਕਰੋੜ ਭਾਰਤੀ ਰੁਪਈਆ ਦਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਸਕੋ ਕਿ ਉਹ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਹੀ ਉਹ ਸ਼ਾਤਿਰਾਨਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਪਹੁੰਚ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਵਕਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਗਾਹਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਗੰਢਿਆ

ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਵਕਤ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ
ਯਾਦ ਰਹੇ, ਜਦ ਅਗਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ
ਮਹਿੰਗਾਈ, ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਤੇ ਭੁੱਖਮਰੀ ਦੀ ਗਾਜ਼
ਡਿੱਗਣੀ ਹੈ। ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਕਤ ਇਸ ਨੂੰ 'ਸਪਾਂਸਰਡ
ਕਰੋਪੀ' ਦੀ ਬਜਾਏ 'ਕੁਦਰਤੀ ਕਰੋਪੀ' ਸਮਝ ਕੇ 'ਰਬ
ਦਾ ਭਾਣਾ' ਮੰਨ ਕੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਉ। ਉਸ ਵਕਤ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਡੇਟਾ ਨਹੀਂ ਦਸਣਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਅਦਾਰਿਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਲੱਖ ਕੋਰੜ ਦਾ ਘਾਟਾ
ਦਿਖਾਇਆ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਇਸ ਮੌਤ ਦੀ
ਇੰਡਸਟਰੀ ਨਾਲ ਕਿੰਨੇ ਗੁਣਾ ਵਧ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੀ
ਇਕ ਖ਼ਬਰ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ
ਸਭ ਦੀ ਚਹੇਤੀ ਫੇਸਬੁੱਕ ਨੇ ਜੀਓ ਅਦਾਰੇ ਵਿਚ
9.99% ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਕੇ ਮੁਕੇਸ਼ ਅੰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਰਾਤੋ ਰਾਤ
ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅਮੀਰ ਬੰਦਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
ਦੇਸਤੋ ! ਲਾਕਡਾਊਨ ਬੁਨਿਆਦੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਗਜ਼ਰੀ
ਹੈ, ਜੋ ਅਪਰ ਮਿਡਲ ਕਲਾਸ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਮੀਰ ਕਲਾਸ
ਤੱਕ ਹੋਰ ਅਰਥ ਰਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਲੇਅਰ ਮਿਡਲ ਕਲਾਸ

ਤੇ ਕਿਰਤੀ ਵਰਗ ਲਈ ਹੋਰ ਅਰਥ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਾਕਡਾਊਨ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਵਰਗ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਸੇਫ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਗਾਹਕ ਬਣਾ ਕੇ ਭਵਿੱਖ ਵੀ ਸੇਫ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਕਿਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਲੇਅਰ ਮਿਡਲ ਕਲਾਸ ਹੁਣ ਵੀ ਘਰ ਘਾਟ, ਵਪਾਰ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਰੋਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਵਿਚ ਪਿਸ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੋਰ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਮਹਾਂਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੜਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਫਿਲਹਾਲ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਸੋ ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਯੇ ਤੇ ਸਿਰਫ ਟਰੇਲਰ, ਫਿਲਮ ਤੇ ਅਭੀ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਬਸ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ :

ਖੈਫ਼ ਓ ਦਹਿਸ਼ਤ ਮੇਂ ਲਬ ਨਹੀਂ ਖੁਲਤੇ, ਵਰਨਾ
ਕਾਤਿਲ ਤੇ ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਮੇਂ ਹੈ...

ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ-2

'ਭੀਲਾਂ' ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਉਤਰਦਾ ਖੌਫ਼...

ਦੇਸਤੋ ਜਦ ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੇ ਸ਼ਕੁਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਪੰਜ ਪਾਂਡਵਾਂ ਨੂੰ ਲਾਕਸ਼ਾਗ੍ਰਹਿ (ਲਾਖ ਦੇ ਮਹਿਲ) ਵਿਚ ਜਲਾਉਣ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਵਿਧੁਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਨੇ ਇਕ ਖੇਡ ਖੇਡੀ। ਦੂਰੋ-ਦੂਰੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਗ਼ਰੀਬ-ਗੁਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ। ਕਿਤੇ ਭੁੱਖ ਦੀ ਸਤਾਈ ਇਕ ਭੀਲਣੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਕੰਮ ਕਾਰ ਕਰਾਇਆ ਤੇ ਖਾ ਪੀ ਕੇ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਸੌਂ ਗਈ ਕਿ ਕੀ ਪਤਾ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਟੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਾਂਡਵ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਕੁੰਤੀ ਸਮੇਤ ਲਾਖ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਭੀਮ ਨੇ ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ

ਛੇਆਂ (ਕੁੰਤੀ ਤੇ ਪੰਜ ਪਾਂਡਵ) ਦੇ ਮਰਨ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ
ਪਾਉਣ ਲਈ ਲਾਖ ਦੇ ਮਹਿਲ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ
ਜਦ ਭੀਲਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅੱਗ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤਾਂ
ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਚਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰੇ ਪਰ
ਭੀਲਣੀ ਸਮੇਤ ਉਹ ਛੇ ਦੇ ਛੇ ਉਸ ਲਾਖ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ
ਸੜ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ
ਉਹ ਬਸ ਰੋਟੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਥੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸੀ।
ਉਹਨਾਂ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਭੀਲਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾ ਕਸੂਰੇਂ ਦਹਿਸ਼ਤ
ਦਾ ਜੋ ਸਿਖਰ ਦੇਖਿਆ..ਉਹ ਮੰਜਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੁਕਿਆ
ਨਹੀਂ..ਸਗੋਂ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਿਆ ਹੈ।
ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਮਹਾਂਨਗਰ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਲਾਖ ਦੇ
ਘਰ ਹਨ। 'ਸ਼ਕੁਨੀ' ਹਾਈਟੈਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ..ਕੈਰਵ-
ਪਾਂਡਵ ਜੈਵਿਕ ਯੁੱਧ ਲੜ ਰਹੇ ਨੇ...ਕੈਣ ਜਿਤੇਗਾ ਜਾਂ
ਕੈਣ ਹਾਰੇਗਾ..ਇਹ ਵਕਤ ਤੈਅ ਕਰੇਗਾ ਪਰ ਦੁਨੀਆਂ
ਵਿਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਉੱਸਰੇ 'ਲਾਖ ਦੇ ਘਰਾਂ' ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਦੀ
ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਗਏ ਕਰੋੜਾਂ 'ਭੀਲ' ਉਵੇਂ ਹੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ
ਸਾਏ ਹੇਠ ਜੀ ਰਹੇ ਨੇ..

ਦੇਸਤੋ ! ਕਰੋਨਾ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ 'ਲਾਖ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ
ਫਸੇ ਇਹਨਾਂ ਕਰੋੜਾਂ-ਕਰੋੜਾਂ 'ਭੀਲਾਂ' ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੇ
ਛਾਈ ਪੀਲਤਣ ਨੰ ਡਰ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ,
ਬਲਕਿ ਇਹ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਖੌਫ਼ਜ਼ਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਨਿਸ਼ਾਨ ਹਨ। 'ਮਰਨ ਦਾ ਡਰ' ਅਤੇ 'ਮਰਨ ਦੀ
ਦਹਿਸ਼ਤ' ਦੇ ਅੱਲਗ ਅੱਲਗ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਅੱਗ ਤੋਂ
ਡਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਖੌਫ਼ਜ਼ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਸ ਨੂੰ
ਐਨਰਜੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਇਕ ਆਮ
ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਸੰਤੁਲਿਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਰਹੇ
ਤਾਂ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਊਰਜਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ
ਚਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵਨ
ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਮੌਤ ਹਰ ਪੱਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ
ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਮਸਲਨ ਜਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਤੈਰਨਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ,
ਉਹ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੜਦੇ। ਜਿੰਨਾ ਨੂੰ
ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਉਹ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਚਲਾਉਂਦੇ
ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਹਰ ਥਾਂ ਸਾਵਧਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ

ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਯਾਪਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਡਰ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ।

ਪਰ ਜਦ ਇਹ ਡਰ ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਤੁਹਾਡੀ ਹਯਾਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਮਸਤਕ ਤੇ ਛਾਉਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਡਰਾਉਣੇ ਸੁਪਨੇ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੈਅ ਤੁਹਾਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਹੋ..ਸੁਪਨਾ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਤੁਹਾਡਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਰਹੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਝੁੰਜਲਾਹਟ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਬਚਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋ..ਪਰ ਹੰਭ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਭੱਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਭਜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਡਰ ਤੁਹਾਡੇ ਅਵਚੇਤਨ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰ ਉੱਠ ਕੇ ਦੌੜ ਪੈਂਦੇ ਹੋ ਤੇ
ਕਈ ਵਾਰ ਚੀਖ ਮਾਰ ਕੇ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਰੋ ਰਹੇ
ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਹ ਨਾਲ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਰਲ ਰਿਹਾ
ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਮੁਕਾਮ ਡਰ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ
ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਮੁਕਾਮ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਮਾਂਰੀਆਂ ਇੰਝ ਹੀ
ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਤੁਹਾਡੇ ਟੀ ਵੀ ਦੀ ਸਕਰੀਨ ਤੇ,
ਵਟਸਐਪ ਤੇ ਫੇਸ ਬੁੱਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਟੋਰੀਆਂ ਵਿਚ,
ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ
ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਮੌਤ ਹੀ ਤੁਰੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ
ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਬਿਮਾਰਾਂ ਵਰਗਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ
ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਥੇ ਜਾ ਕੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰੇ
ਅਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ
ਦਹਿਸ਼ਤ ਰਾਸ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ
ਇਹ ਦਹਿਸ਼ਤ ਘੱਟ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸੱਬਬ ਬਣਦੀ ਹੈ,
ਪਰ ਕਈਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਹ ਦਹਿਸ਼ਤ

ਕੁਹਰਾਮ ਮਚਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੀ ਉਹ ਪਰਤ ਦੇਖੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲਾਹਾ ਇਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਇਕ ਰੂਪ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚਿੰਤਕ ਯੁਵਾਲ ਨੇਆਮ ਹਰਾਰੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ : ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸੱਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੰਨੂਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਮੋੜਾ ਦੇਣਾ। ਜਦ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕੁਝ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤਰਕਾਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਚੀਨ ਇਸ ਵੇਲੇ ਹਾਂਗਕਾਂਗ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਨੇਤਾ ਕਰੋਨਾ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੋਹ-ਵਿਦਰੋਹ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਜ਼ਰਬਾਈਜਾਨ ਦਾ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲਾਂ ਤੇ ਲਕਡਾਉਨ ਦੇ ਕੰਨੂਨਾ
ਨਾਲ ਦਾਬਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖੀ
ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਜਾ ਰਹੀ
ਹੈ। ਸੰਕਟਕਾਲ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਤੇ
ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੈਕ ਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਬਲਿਕ
ਸਰਵੀਲੈਂਸ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਤੁਹਾਡੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ
ਦੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਸੀ ਨੂੰ ਦਰਕਿਨਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵੱਖ
ਵੱਖ ਐਪਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਤੇ
ਬਾਹਰਲਾ ਤਾਪ ਚੈਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ
ਤੁਹਾਡੇ ਮੋਬਾਈਲ ਦੀ ਸਕਰੀਨ ਤੇ ਸਕਰੋਲ ਕਰਦੀਆਂ
ਉਂਗਲੀਆਂ ਦੀ ਹਰਕਤ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ
ਲਗਾਉਣਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਮੰਤਰੀ ਦੇ
ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਸੁਣਨ ਸਮੇਂ ਖਿੜ ਦੇ ਵਿਚ ਸੀ, ਜਾਂ
ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਸੀ, ਜਾਂ ਸ਼ਾਤ ਸੀ ਜਾਂ ਨਜ਼ਾਰੇ ਲੈ ਰਹੇ ਜਾਂ
'ਹਾਉਡੀ ਮੋਦੀ' ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਗਾ ਰਹੇ ਸੀ?

ਸੰਕਟ ਕਾਲ ਦਾ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਅਸੀਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ
ਵਿਚ ਦੇਖ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਜਦ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਲਗਾ
ਕੇ ਸਾਰੇ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬੱਧੀ ਲਾਕ
ਡਾਊਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਬਕਾ
ਮੁੱਖਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੁਣੇ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਦੋ ਅਜੇ
ਵੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਰੋਨਾ
ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਨੇ ਵੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ
ਤਰਕ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜਿੰਨਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਅਮਲ
ਬਹੁਤ ਪਿਛੇ ਚਲਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹਰ
ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਦਾ ਦੌਰ ਕਹਿ
ਕੇ ਕੁਚਲ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀ
ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਦੋ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਨਿਊਜ਼
ਸਟੋਰੀਆਂ ਲਿਖਣ ਕਾਰਨ ਪਰਚੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ
ਹਨ।

ਇਸ 'ਸਪਾਂਸਰਡ ਦਹਿਸ਼ਤ' ਦਾ ਇਕ ਉਦੇਸ਼
'ਨਾਇਕਤਵ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ' ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਮਰਾਜੀ
ਸੁਭਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕਤੰਤਰਾਂ ਵਿਚ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਵੀ
ਡਿਕਟੇਟਰਾਂ ਵਾਂਗ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਦੀ ਨੀਤੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ
ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਬਣਿਆ ਰਹੇ।
ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ 'ਕਮਾਂਡਰ' ਨੂੰ
'ਬੁਲੰਦ ਤੇ ਅਜਿੱਤ ਮਹਾਂ ਨਾਇਕ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ। ਜਦੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਇਹ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਕਰੋਨਾ ਰਾਹੀਂ
ਦੇ ਲੱਖ ਮੌਤਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣ..ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ
ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨਾਲ ਕਈ ਤੀਰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਆਪਣੇ ਨਾਇਕਤਵ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ
ਲਈ 'ਦਲੀਲਾਂ' ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਰਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ।
ਇਹਨਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਉਹ ਇਕ ਅਸਧਾਰਨ ਅਤੇ
ਅਣ-ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਸਥਿਤੀ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦੀ
ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉੱਥੇ ਸਚਮੁਚ ਕਰੋਨਾ ਨਹੀਂ

ਕਾਬੂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਏਨੇ ਲੋਕ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਕ
ਤਰਕ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ
ਸੁਚੇਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇੰਝ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਇੰਝ ਹੀ
ਹੋਣਾ ਸੀ। ਜੇ ਏਨੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਮਰਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਇਹ
ਦਲੀਲ ਬਚੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਮਰਨੇ ਤਾਂ ਏਨੇ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ
ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਲਿਆਕਤ ਨਾਲ ਬਚਾਅ ਲਏ। ਦੋਹਾਂ
ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਨਾਇਕਤਵ ਬਚਿਆ ਰਹਿਣਾ
ਹੈ। ਤੀਜੀ ਸਥਿਤੀ ਇਕ ਹੋਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਲਈ
ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਬਹੁਤ ਮਹਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਜਾਂ ਆਪਣੇ
ਆਰਥਿਕ ਸਮਾਰਾਜ ਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ? ਕਿਉਂਕਿ
ਅੱਜ ਦੇ ਦੌਰ ਦਾ ਸਮਾਰਾਜ ਫੌਜੀ ਸਮਾਰਾਜ ਨਹੀਂ
ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ
ਵਿਚ ਬੁਲੰਦ ਕਰਕੇ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਆਪਣੀ
ਅਜਾਰੇਦਾਰੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ
ਆਪਣੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਅਜਿਹੇ ਸਪਾਂਸਰਡ
ਬਿਆਨ ਦੁਆਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਬਿਆਨ
ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਹਨ ਹੈ ਕਿ

ਜੇਕਰ ਲਾਕਡਾਊਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ
ਜੂਨ ਤੱਕ 25 ਲੱਖ ਲੋਕ ਮਰ ਜਾਂਦੇ। ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ
ਵਿਚ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਟੇਟ ਦੇ
ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ
ਅੱਸੀ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੌਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।
ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਅਸਲ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਨਾਕਾਮੀਆਂ
ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਹਉਆ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ
ਆਪਣੇ ਨਾਇਕਤਵ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ
ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ
ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮੌਤ
ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰੀ
ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੇਸ ਯੁਕਰੇਨ ਵਿਚ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਇਆ ਹੈ।
ਉਥੇ ਕਰੋਨਾ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ 150 ਕੇਸ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਏ ਹਨ
ਪਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ 600 ਕਬਰਾਂ
ਪੁਟਵਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ
ਆਪ ਨੂੰ ਬੁਰੇ ਵਕਤ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਸੋਚੋ ਜਰਾ.. ਜਿਸ ਸ਼ਾਹੀਨ ਬਾਗ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ
ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਸਮੇਤ ਸੱਤਾ ਦਾ
ਹਰ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਮ, ਦਾਮ, ਦੰਡ, ਭੇਦ ਦਾ ਹਰ ਹਰਬਾ
ਵਰਤ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਬਲਕਿ ਦੇਸ਼
ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਾਹੀਨ ਬਾਗ ਉੱਸਰ ਗਏ ਸਨ। ਉਸੇ
ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਕੁਝ ਸੁਰੱਖਿਆ ਫੋਰਸਾਂ ਜਾ ਕੇ
ਪਹਿਲੀ ਸੱਟੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਰ੍ਹੇ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ
ਉਥੇ ਸਰੀਰਕ ਫਾਸਲਾ ਵੀ ਕਾਇਮ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ
ਜਿੰਨੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਵਧੇਗੀ, ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਸਮਾਨਾਂਤਰ
ਪ੍ਰਵਚਨ ਦੀ ਸੰਘੀ ਘੁੱਟੀ ਜਾਏਗੀ। ਸੱਤਾ ਇਸ ਦਹਿਸ਼ਤ
ਨੂੰ ਇਸ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਵਾਮ ਉਸ ਦੀ
ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਦੇ
ਖਿਲਾਫ਼ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਲੱਗਣ
ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ 101 ਸਾਬਕਾ
ਬਿਉਰੋਕਰੇਟ ਜਾਂ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ
ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤਬਕਿਆਂ 'ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ
ਕਮਜ਼ੋਰ ਤਬਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਗੰਭੀਰ
ਮਰੀਜ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੀਮਾਰੀ ਕਾਰਨ
ਤਣਾਅ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦਵਾਈ ਮਿਲੇਗੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ,
ਡਾਕਟਰ ਚੈਕ ਅੱਪ ਕਰੇਗਾ ਜਾਂ ਨਾ, ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ
ਕਰੋਨਾ ਦੇ ਭੈਅ ਕਾਰਨ ਕਿਵੇਂ ਜਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਹ
ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਸੁੱਕਣੇ ਪਾਈ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ
ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਕੋਲ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ
ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਦਾਇਰਿਆਂ ਵਿਚ
ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਛੋਟੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ, ਮਕੈਨਿਕ,
ਕੰਸਟਰਕਸ਼ਨ ਮਿਸਤਰੀ, ਮਜ਼ਦੂਰ, ਡੇਲੀਵੇਜ਼ ਤੇ ਕੰਮ
ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਜ਼ਿਮ, ਰੇਡ਼ੀਆਂ-ਫ਼ੋਨਾਂ ਵਾਲੇ ਕਰੋਡ਼ਾਂ
ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ
ਫਿਕਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨਾ

ਖੁੱਸ ਜਾਏ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਨਾ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਏ।
ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਅਜਿਹੇ ਦੌਰ ਲਟਕਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਤੇ
ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੀਜੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾਰੂ ਦਹਿਸ਼ਤ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ
ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਦੇਸ਼ਾਂ
ਵਿਚ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ
ਵਿਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਰੋੜਾਂ ਵਿਚ ਹੈ।
ਇਹ ਲੇਬਰ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਇਕ ਜਿਹੜੀ ਬਿਹਾਰ,
ਬੰਗਾਲ, ਯੂ ਪੀ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ, ਮੁਬੰਈ, ਸੂਰਤ, ਜੈਪੁਰ
ਆਦਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਜਿਹੜੀ ਭਾਰਤ
ਵਿੱਚੋਂ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮਿਡਲ ਕਲਾਸ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਜਿਹੜਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ
ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਪੈਸਿਆਂ ਪੱਖੋਂ ਸੁਰਖਿਅਤ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ
ਵਿਚ ਕੁਝ ਫੇਸਬੁੱਕਾਂ ਤੇ ਰੈਸਪੀਆਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ
ਤੇ ਕੁਝ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਪੁੱਤ ਬਣ ਕੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ

ਜਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਮੱਧਵਰਗੀ (ਮੁਲਾਜ਼ਮ) ਲੋਕ, ਜੋ ਤਨਖਾਹ ਦੇ 6% ਡੀਏ ਦੇ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਤੇ ਹੁਣ ਤੜਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦਹਿਸ਼ਤ ਸਿਰਫ਼ ਟੀ ਵੀ ਦੀ ਸਕਰੀਨ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬੈਠ ਮੌਤ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਸੁਣਕੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਫੇਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਮਹਾਂਮੰਦੀ ਦੀ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਡਾਟਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕੱਲੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਅੱਗਲੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੱਕ 3 ਕਰੋੜ 70 ਲੱਖ ਲੋਕ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਢਾਈ ਕਰੋੜ ਦੇ ਕਰੀਬ ਤਾਂ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਭੱਤੇ ਲਈ ਅਪਲਾਈ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਰੀਬ 1 ਕਰੋੜ 75 ਲੱਖ (ਐਨਆਰਆਈ ਸਮੇਤ 3 ਕਰੋੜ ਨੱਬੇ ਲੱਖ ਲੋਕ) ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ 90 ਲੱਖ ਭਾਰਤੀ ਅਰਬ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਤੇ ਬਾਕੀ ਅਮਰੀਕਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਕਨੇਡਾ, ਇਟਲੀ ਜਰਮਨੀ, ਫਿਲੀਪੀਨਸ, ਸਿੰਘਾਪੁਰ ਵਰਗੇ ਵਿਕਸਿਤ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ
ਤਲਵਾਰ ਲਟਕ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਦਸ
ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਉਡਾਨਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹੀ
ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ 'ਰਿਵਰਸ ਮਾਈਗਰੇਸ਼ਨ'
ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਮੰਜਰ ਦਾ ਕਦੇ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਆਸ
ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿ ਜਦ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਮੰਤਰੀ
ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲੇ ਲਾਕਡਾਊਨ ਦੇ ਐਲਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ
ਅੱਧਾ ਭਾਰਤ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਅੱਧਾ,
ਜਿੰਨਾ ਕੋਲ ਘਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ
'ਘਰਾਂ' ਵੱਲ ਦੌੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਹਿਸ਼ਤ ਏਨੀ ਹੈ
ਕਿ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਸੈਕੜੇ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਾ ਸਫਰ ਰੋਕ
ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਾ ਰਾਤ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਰੋਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਾ
ਸਿਰ ਤੇ ਲੱਦੇ ਅਟੈਚੀ ਤੇ ਕੁਛੜ ਚੁੱਕੇ ਨਿਆਣੇ ਰੋਕ ਰਹੇ
ਸੀ, ਨਾ ਦਿਨ ਦੀ ਗਰਮੀ ਰੋਕ ਰਹੀ ਸੀ, ਨਾ ਪੈਰਾਂ
ਵਿਚ ਪਏ ਛਾਲੇ ਰੋਕ ਰਹੇ ਸੀ, ਨਾ ਭੁੱਖ ਨਾ ਪਿਆਸ ਨਾ

ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਦਮ ਤੋੜਦੇ ਸਾਥੀ ਰੋਕ ਰਹੇ ਸੀ। ਇਸ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਆਲਮ ਨੇ ਇਹ ਤਾਂ ਸਿੱਧ ਕਰ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬੁਰੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਘਰ ਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਹੈ? ਲੱਖ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜੋਰ ਲਾਇਆ..ਪਰ ਇਹ ਸਾਡੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਕੋਈ ਤੰਦ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕਦੇ ਯਤਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ 130 ਕਰੋੜ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਹ ਤਲਵਾਰ ਲਟਕਾਉਣ ਦੀ ਲਹੂ ਡੋਲਵੀਂ ਕਵਾਇਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਪਏਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਹੀ ਹੋ? ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕੈਣ ਕਿਸ ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਲਗਾ ਲਉ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਧੱਕ ਦਿਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕਰੋਨਾ ਰੋਕ ਸਕਿਆ ਨਾ, ਸੋਸਲ ਡਿਸਟੈਂਸਿੰਗ ਰੋਕ ਸਕੀ, ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਇੰਝ ਦੌੜਦੇ

ਗਏ..ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ
ਅੰਤਮ ਲਕਸ਼ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਮਹਾਂਨਗਰਾਂ ਦੀ
ਬਣਾਉਟੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮਾਲਿਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਸਬੰਧ
ਬਣੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਕਰਕੇ
ਨਹੀਂ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਰਾਇਆ
ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕੱਢਿਆ
ਗਿਆ ਕਿ ਰੋਟੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਦਰ-ਬ-ਦਰ ਭਟਕਦੇ
ਇਹ ਲੋਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਕਦ ਕਰੋਨਾ
ਲੈ ਆਉਣ..ਇਥੇ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏ ਦੇ
ਮਕਾਨਾਂ ਚੋਂ ਜੁਆਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਇਹ ਆਧੁਨਿਕ
'ਭੀਲ' ਕਦੇ ਦਰੋਣਾਚਾਰੀਆ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਗੂਠੇ ਕਟਵਾ
ਬਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ 'ਲਾਖ ਦੇ ਮਹਿਲ; ਵਿਚ ਮੱਚ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ ਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ 'ਰਾਮ' ਨੂੰ ਜੂਠੇ ਬੇਰ ਖੁਆਕੇ ਜਿਉਣ
ਦਾ ਆਸਰਾ ਭਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ..ਪਰ ਸ਼ਕੁਨੀ, ਵਿਧੁਰ,
ਦੁਰਯੋਧਨ, ਪਾਂਡਵ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜ

ਰਹੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਿਤਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨੀ ਹੈ
ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਸੇਜ਼ ਤੇ ਪਿਆ ਵਿਸ਼ਵ ਰੂਪੀ ਭੀਸ਼ਮ
ਪਿਤਾਮਾ ਬੇਬਸ ਹੈ..ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਿਅਰ ਯਾਦ ਆ
ਰਿਹਾ ਹੈ :

ਇਕ ਖੌਫ਼ ਸਾ ਦਰਖਤੋਂ ਪੇ ਤਾਰੀ ਥਾ ਰਾਤ ਭਰ
ਪੱਤੇ ਲਰਜ ਰਹੇ ਥੇ ਹਵਾ ਕੇ ਬਗ਼ੈਰ ਵੀ...

.....

--- 98768 20600

--- ਜਗਵਿੰਦਰ ਜੋਧਾ°

ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੀਪਕ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਟੋਡੀ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੀਮ ਪਲਾਸੀ ਹੂ
ਆਪਣਾ ਰਾਗ ਤਾਂ ਬਾਰ੍ਹਾਂ-ਮੀਨ੍ਹੇ, ਚੱਤੇ-ਪਹਿਰ ਉਦਾਸੀ ਹੂ

ਗੋਰਖ ਤੇਰੇ ਮੱਠ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਕਿੱਥੋਂ ਕਿੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ
ਗੱਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਚੋਣਾਂ ਲੜਦੇ ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੂ

ਉਸਨੂੰ ਆਖੋ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲੂੰ-ਲੂੰ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ਾਵੇ ਉਹ
ਜਾਂ ਇਸ ਅੱਧ-ਅਧੂਰੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਦੇਵੇ ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ਹੂ

ਮੈਸਮ ਬਦਲੇ, ਪੱਤੇ ਪੁੰਗਰੇ, ਬਰਫ਼ਾਂ ਢਲੀਆਂ, ਨੀਰ ਵਹੇ

ਪਰ ਮੁੜਕੇ ਨਗਰੀ ਨਾ ਪਰਤੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਬਨਵਾਸੀ ਹੂ

ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਦਿਸ ਜਾਣ ਤ੍ਰੇਲ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਜਾਂ ਦੇ ਹੰਝੂ

ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਉੱਠਦੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਤਨ ਦੀ ਰੇਤ ਪਿਆਸੀ ਹੂ

*****.*****

ਨਿਰੰਤਰ ਖੌਫ਼ ਦਾ ਬੇਰਹਿਮ ਲਸ਼ਕਰ ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ

ਤੂੰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਜਾਗ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਬੂਹੇ ਤੀਕਰ ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ

ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਤਣਿਆ ਸੀਸ ਚਾਹੀਦਾ

ਬਦਲ ਕੇ ਭੇਸ ਫਿਰ ਇਕ ਵਾਰ ਹਿਟਲਰ ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ

ਜੇ ਇਹ ਤੱਕ ਕੇ ਲਹੂ ਨਾ ਖੌਲਿਆ ਮੁੱਠੀ ਨਾ ਕੱਸ ਹੋਈ

ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਮਨ ਕਬਰਾਂ ਬਰਾਬਰ ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ

ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਹੋਰ ਭਾਰੀ ਹੋ ਰਹੇ ਨੇ ਚੁੱਪ ਦੇ ਜਿੰਦੇ

ਤੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਰੋਲਾ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ

ਇਨ੍ਹੂੰ ਹੂੰਝਣ ਲਈ ਨਲਕੇ ਨਹੀਂ ਹੜ੍ਹ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ

ਬੜਾ ਕਚਰਾ ਮੇਰੀ ਬਸਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ

ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਜਾਗਣਾ ਪੈਣਾ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬਕ ਵਿਚ ਤਰਸੂਲ ਖੰਜਰ ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ

.....

°94654 64502

ਸੰਪਰਕ :

ਪੀਪਲਜ਼ ਫੋਰਮ

ਬਰਗਾੜੀ (ਫਰੀਦਕੋਟ)

151208

*98729 89313

*98767 10809

*94171 75686

ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਦਿਲੀ ਧੰਨਵਾਦ

ਸੁਝਾਵਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ

